

Reformasjon av kirke og samfunn

Av Svein Roald Hansen

Stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet

Det er i høst 500 år siden Martin Luther slo opp sine 95 teser på kirkedøra i Wittenberg mot kommersialisering og avlat i kirken. Starten på en kirkerevolusjon. Men også en samfunnsrevolusjon.

Luthers ønsket om en åpen, tilgjengelig kirke med bibel og forkynnelse på morsmålet, språket folk snakket. Det flyttet etter hvert makten i kirken fra pave og presteskap til fyrstene, og ble derfor omfavnet av de siste. Det gjorde kirkene til viktige kanaler for informasjon og propaganda ved at offentlige kunngjøringen ble spredd via prekestolene og på kirkebakken.

I et lengere og bredere perspektiv ble det viktigere at kunnskapshegemoniet til presteskapet ble brutt. Forkynnelse og gudstjeneste på morsmålet ledet til en folkeligjøring av kirke og menighetsliv; viktige elementer i en utvikling som ga vanlige folk økende innflytelse, ansvar og muligheter. Ikke bare i kirken, men også på andre områder. Utvikling av lekmannsbevegelsen, av andre kirkesamfunn og andre typer organisasjoner.

Utviklingen i kirken bidro til tidlig lese- og skriveopplæring. Vår første skolelov, «Lov om allmueskole på landet» kom i 1739. Først og fremst for å gi leseopplæring som nødvendig forberedelse til konfirmasjonen, som var påbudt tre år tidligere. Konfirmasjonsattesten var en nøkkel til samfunnsdeltakelse: Ingen kunne gjøre militærtjeneste, gifte seg, være faddere ved dåp eller vitne i en rettssak uten å være konfirmert.

I sum grunnlaget for den utvikling som skjedde over århundrene var reformasjonen med på å legge grunnlaget for diakoni, sykehusvesen, demokratiske strukturer i kirke og i samfunn. Diakonissehuset i Christiania som ble Norges første sykepleierskole og en plogspiss i utviklingen av sykepleierutdanningen i Norge og den kirkelige diakonitjenesten i Norge. Menighetsråd i kirkene, en demokratisering av menighetene, syv år etter at også kvinnene fikk stemmerett i Norge.

I årene rundt 1800-tallet trådte Hans Nielsen Hauge fram og bryter de rikes monopol i næringsvirksomheten. Han startet ulike typer industri og handelsvirksomhet og ble en av våre første gründere. En hel legmannsbevegelse vokser fram gjennom demokratiseringen av kirke og menighetsliv.

Hauges gjerning førte ham lukt i fengsel. Men det var fra fengselscellen hans budskap bredte seg med økende styrke og sådde spirer som en generasjon senere var med på å forme viktige sider av grunnloven som ble skrevet på Eidsvoll i 1814: Ideene om det frie ord, rettssikkerhet og folkestyre.

Historikeren og politikeren Halvdan Koht har sagt at Hauge-vekkelsen lærte folket å tenke selvstendig i gudelige spørsmål, ikke bare lytte til prestens talte. Hauge ga dermed åndelig grunn under den norske folkereisningen.

Protestantismens kirkelige revolusjon var ikke den eneste drivkraft i denne utvikling. Også andre også andre, brede folkelige bevegelser bidro, etter de europeiske revolusjoner midt på 1800-tallet. Her hjemme Thranitter-bevegelsen, den første organiserte politiske bevegelse i Norge. Thranitter-bevegelsen bidro også til demokratiseringen i vårt samfunn, organisering arbeiderklassen og framveksten av det vi i dag kaller det sivile samfunn.

Det siste hadde nok kommet uansett. Men reformasjonen av kirken har utvilsomt bidratt også til reformasjonen av vårt samfunn. Til utviklingen av demokrati, sosiale tjenester og humanismen som den bærende verdi.

Dette perspektivet bør også stå sentralt når de 500 årene siden tesen ble slått opp på kirkedøra i den 31. oktober i 1517 Wittenberg skal markeres gjennom dette år. Et år hvor også «fyrstenes» makt i vår norske, lutherske kirke er fjernet og kirken er blitt herre i eget, demokratiske hus. Men hvor kirkens verdier, humanistiske og kulturelle arv fortsatt vil prege det samfunn kirken skal virke i.

I denne nye kirkelige tid, er det å håpe at kirken tar med seg en lærdom fra striden rundt Hans Nielsens Hauge: Å ha et våkent øye for det som er i ferd med å bryte fram i sin samtidig. Å være varsom med å stille seg i veien for det som har vekstkraft i seg, også når det bryter med tilvante ideer, også når det utfordrer samtidens maktstrukturer.